

meg. A könyv záró mondataiban a szerző így búcsúzik olvasóitól: „Kedves fiatal olvasó, hány éves leszel 2000-ben? Fiad, lányod alighanem akkortájt jár majd az általános iskola valamelyik osztályába. Könnyűszerrel eldöntheted tehát annak idején: vajon valóban ilyen lett-e a XXI. század első esztendejének iskolája?

Vagy talán mégis feltalálják addigra a nürnbergi tölcser?”

A magyar pedagógiai szakirodalom értékes és funkciójában nagyon hasznos művel gazdagodott Mészáros István könyvével.

Móra-Ferenc Könyvkiadó, 1982. 335. 1.

Dr. Bereczki Sándor

NOVOJE V RUSSZKOJ LEKSIKE.

SZLOVARNIJA MATYERIALI – 78

(Izd-vo „Russzkij jazik”, Moszkva, 1981)

Egy kis késéssel, nemrég jutott el hozzánk az utóbbi évek 2 jelentős orosz neologizmus-gyűjteménye (Novije szlova i znacsennija, 1971; Novoje v russzkoi lekszi. Szlovarnije matyeriali – 77, 1980) után a *barmadik* gyűjtemény N. Z. Kotylova szerkesztésében („Novoje v russzkoi lekszi. Szlovarnije matyeriali – 78”).

Úgy érezzük, aligha lehet vitatéma, hogy lehet-e modern és igényes továbbképzés (egyéni vagy szervezett) tudatos szókincs-bővítés nélkül... Ehhez azonban elkerülhetetlen, hogy az orosz tanár rendszeresen olvasson oroszul a mai modern irodalomból és a sajátból elsősorban. Az igényes oroszoktatás is elképzelhetetlen a neologizmusok akkora fokú negligálásával, mint az az 1978-as, ún. „reform”-tanterv szöszedete esetében tapasztalható.

A „Szlovarnije matyeriali – 78” egy sor olyan orosz neologizmust közöl, amelyeknek a megismerése azt is jelentheti az orosz tanár számára (a maga szókincse bővítése mellett), hogy a tanórán kívüli foglalkozásain (szakkör, társalgás, versenyre való felkészítés stb.) tervszerűen bővítheti tanulóinak szókincsét, kifejező-készségét, pl. ilyen lexikai anyaggal:

„vagón-bibliotéka” (44. p.) = mozgó könyvtár; „gyiszkovécser” (70. p.) = diszkó-est; „vtoroszmennj” (55. p.) = második műszakos; „kabinyénaja szisztyéma” (90. p.) = kabinetrendszer; „ogoród pod sztyeklom” (145. p.) = zöldégettermesztés céljából létesített melegház; „SZTOA” (sztancija tyehnyicseszskovo obszlúszivanyija, 213. p.) = autószervez; „SZJUP” (sztagion junih pionyérovo, 220. p.) = úttörőstadion; „hologyilnyikszlad” (241. p.) = hűtőház; „CSVSZ” (csasz veszlóhij szosztjazyánjij, 243. p.) = ki mit tud; vetélkedő stb.

A kötet gazdag szó- és kifejezésanyag (2300 szó és kifejezés!), a legismertebb sajtókiadványok (Pravda; Izvesztija; Komszomolszkaja Pravda; Ogonyok, Nyegyelja, Ju-

nosztj stb.) 1978. évi februári-májusi anyaga igényes áttanulmányozása után összeállításra és lexikográfiai feldolgozásra.

Az igényes lexikográfiai kiadvány 4 kutató (N. G. Geraszimova, N. Z. Kotylova, T. N. Popovceva és V. P. Petuskov) kemény munkájának az eredménye, ami a hazai orosz tanárnak jó néhány vonatkozásban nyújthat segítséget egy igényes tanulmányozás esetén:

1. Milyen kitapintható tendenciák figyelhetők meg az orosz szókincs periferiája területén?

2. Jelentésváltozás vagy – szűkülés mely szavak kaphatnak elsősorban új jelentést?

3. A neologizmusok születésében milyen szerepük van a külső (idegen) nyelvi hatásoknak, illetve az orosz nyelv belső szótermelő erejének?

4. A nem irodalmi nyelv milyen mértékben képes hatni a neologizmusok kialakulására?

5. Az orosz frazeológia területén hogyan megy végbe a belső innováció?

Az utóbbi kérdéssel kapcsolatban a kötet érdekesége, hogy jó néhány új frazeológiai kapcsolatot is tartalmaz, amelyek – így vagy úgy – a mai élet egy-két mozzanatát is tükrözik még akkor is, ha ezeket nem sorolhatjuk mind a kodifikálható irodalmi nyelv állományába: „gnaty gyéngu” (62. p.) = ráhajt a pénzre; „mázaty rózoj krászkoi” (104. p.) = rózsaszínűre fest („lakkoz” valamit); „klasztj poszlédnyije mázki” (113. p.) = az utolsó simitásokat végzi valamin; „viszók k viszku” (49. p.) = egymás mellett; „jesztj nye prósztj” (77. p.) = nem kér enni; nincs vele gond, probléma; „vozity vózduh” (53. p.) = levegőt (azaz semmit se) szállít; „v upór nye vígyety” (233. p.) = nagyon lenéz valakit stb.

A kötetben számos olyan szóalakkal találkozhatunk, amelyeknek a beszélt nyelvi előfordulási indexe elég magas lehet, s ezeket nem haszontalan megismertetni a tanulóinkkal is. Előfordulhat ugyanis, hogy egy-egy találkozás során a tanulók épp ezeket a köznyelvi (beszélt nyelvi) formákat hallják majd az oroszoktól, mint pl.: „morózska” (127. p.) = fagy; „klasszrúk” (95. p.) = oszt. fő; „fórmenka” (238. p.) = iskolai egyenruha (fiú!); „po utranke” (234. p.) = reggel; „sokoládka” (248. p.) = csokigár; „zavklubsa” (79. p.) = klubvezető nő; „talón” (221. p.) = betétlap; „kurótnicsaty” (106. p.) (106. p.) = nyaralni; „nádcaty” (130. p.) = 10 és 20 közötti szám; „pjatnáksa” (180. p.) = 15 köpekés pénzérme; „rebcasjij komiszár” (186. p.) = ifivezető; úttörőket patronáló komszomolista és fiatal (a Szovjetunióban) stb.

Igen tanulságosak a kötetnek azok a lexikográfiai adatai, amelyeknek országismereti vonatkozásai is vannak: „bamovcsdta” (32. p.) = a BAM építői gyerekei; „Antóska” (27. p.) = az O. K. Antonov (1906–) tervezte repülőgéptípus; „koljósznije” (97. p.) = úti-

költségtérítés; „skóla u sztanka” (248. p.) = valamely szakmának kizárólag az üzemekben (híres szakemberek irányítása mellett) történő elsajátítása; „szlúzsba znakómszva” (204. p.) = kb. a mi Négy évszakunkhoz hasonló „párkereső szolgálat” magányos férfiak és nők számára; „szubbótnyicsaty” (215. p.) = kommunista szombatokon részt venni stb.

Szeretnék hinni, hogy a korántsem teljes egészében bemutatott szovjet lexikográfiai kiadvány jó néhány orosz tanár figyelmét irányítja majd az orosz nyelv neologizmaira, illetve arra a gondolatra, hogy a hasonló kiadványok igen jó szolgálatot tehetnek az egyéni továbbképzés ügyének éppúgy, mint az iskolai oroszoktatás színvonalának emelésének.

H. Tóth Erika

Ny. A. Ljubimova–A. G. Bratigina–T. A. Vosztrova

RUSSZKOJE PROIZNOSZENYIJE ZVUKI UDARENYIJE RITMIKA

(Izdvo „Russzkij jazik”, Moszkva, 1981.)

Nemrég jelent meg 25 000 példányban egy újabb fonetikai kiadvány, mely egy sor újszerű, érdekes, ugyanakkor vitatható gyakorlati probléma-felvetése miatt érdemel figyelmet az oroszoktatás és a továbbképzés minden területén.

Nyina Alekszandrovna Ljubimova, Alisza Germanovna Bratigina és Tamara Alekszandrovna Vosztrova Orosz kiejtés. Hangok. Hangsúly. Ritmika c. könyve gyakorlati anyaga, ortoépiái ajánlásai az ún. leningrádi fonológiai iskola experimentális fonetikai kutatási eredményeire támaszkodnak, amit mind a szerzői előszó hangsúlyoz (4. lap), mind a felhasznált irodalom egyértelműen elárul (7. lap).

Itt nem fonetikai kurzusról van szó, hanem gyakorló könyvről, a fonetikai-ortoépiái ajánlások mögött azonban tudatosan kimunkált elméleti rendszer áll, amit a szerzők elméleti minimumnak is szánnak azoknak a külföldi diákoknak és felnőtteknek, akik a gyakorló könyv alapján igyekeznek megalapozni orosz fonetikai ismereteiket, illetve tervszerűen fejleszteni a megszerzetteteket.

A kialakítandó fonetikai-ortoépiái jártasságok és készségek megközelítésének a modellje eltér a szokásostól, mert itt mindig a *bangtól* haladunk a *betű* felé. Kérdés azonban, hogy mindez – a korábbi gyakorlathoz képest – egyszerűbb és áttekinthetőbbé teszi-e azt az utat, amelyen a tanuló eljut a teljes ortoépiái szabályrendszerig és annak gyakorlati realizálásáig az idegennyelvű kommunikáció során.

Csak helyeselhető, hogy a gyakorló könyvben helyet kaptak *szóritmikai* gyakorlatok is (86–129. lap).

Emellett a könyv értéke, hogy – számos gyenge fonetikai gyakorló könyv után – itt igen változatos, sokrétű és sokszintű gyakorlatokkal ismertetik meg a szerzők mindazokat, akik ebből a könyvből tanulni, avagy tanítani óhajtanak.

A szerzők a szegmentális elemek gyakorlását (illetve gyakoroltatását) a *magánhangzók* kezdi (9–29. lap), aminek a helyességét a fonetikai szakirodalomban az utóbbi időben egyre többen megkérdőjelezték ama tényre való hivatkozással, hogy az orosz nyelv azoknak a nyelveknek a sorába tartozik, amelyekben a *mássalhangzó* a domináns szerep; a magánhangzók pozicionális és kombinatórikus árnyalatai lényegében a mássalhangzók minőségétől függenek az adott fonetikai helyzetekben...

Minden fonetikai gyakorló könyv egyik kardinalis kérdése az *ortoépiái norma* kérdésében elfoglalt elvi és gyakorlati síkú álláspont. Nézetünk szerint a tanárnak világos álláspontot kell kialakítani az egyes ortoépiái ajánlásokat illetően, s azt precíz megfogalmazásban is közölnie kell a tanulóval, mert a fonetika nem az államtitkok tudománya... Egy sor fonetikai jellegű kiadvánnyal ellentétben Ljubimovák ortoépiái ajánlásai itt-ott túl szigorúaknak tűnnek még akkor is, ha ezt a tudományos leírás egyértelműen támogatja. Vitatható ugyanis, hogy szükséges-e feltétlenül különbséget tenni a szó elején abszolút helyzetben levő rövid [a] (pl.: Alzsisr; oknó, 10. lap), illetve a hangsúlyt megelőző szótagban ejtett, ún. „kriská”-val jelölt rövid [a] között (pl.: batón; doszka, 10. lap), hiszen aligha van lényeges különbség az említett 2 fonetikai helyzetben ejtett árnyalat esetében, amit – éppen ezért – az oroszok (!) számára készült fonetikák is elhanyagolnak (vö. pl.: L. L. Bulanyin 1970-ben, M. I. Matuszevics 1976-ban megjelent orosz fonetikáját!).

Ljubimovák könyve sok gyakorlatot szentel a *mássalhangzóknak* (29–86. lap), s ebben a részben is a *bangtól* a *betű felé* történő haladás a mérvadó, ami a „fonetika” szó szellemének meg is felel, jóllehet eltér a hagyományostól... Ebben a részben a szerzők nagy gondot fordítanak a morfémahatárokon megfigyelhető fonetikai törvényszerűségekre, amelyek néha a mostohagyerek szerepét játsszák az orosz ortoépiái iskolai tanítása folyamataiban 92–106. lap). Itt viszont célszerű lett volna bemutatni jó néhányat azokból az esetekből, amikor a hangsúly „átolódik” az előjáróra különféle szemantikai-grammatikai törvényszerűségeik érvényesülése és realizálódása folytán (az ún. Sahmatov-törvény érvényesülésének néhány eseteire gondolunk: „Jemu uzse zá szorok”; „On bil zá gorodom” stb.). Ezekkel az esetekkel azért is érdemes foglalkozni, mert a hangsúlyjelölés nélküli orosz szövegekben a középiskolát végzett tanulóink nagy része fel sem ismeri ezeket az eseteket, s helyesen ki se tudja ezeket olvasni (a használatukról meg ne is beszéljünk).